

"בן לו היה לי..."

"מפות לשיחות כישלון" עם זוגות החווים קשיי פוריות

רזי שחר

מאמר זה מתאר עבודה טיפולית, שנעשתה עם זוג הטרוסקסואלי שהתמודד עם קשיי פוריות. בהתבסס על הפרקטיקות הנרטיביות שיחות מחצינות ומפות לשיחות כישלון עבדה הכותבת, יחד עם בני הזוג, לביור נורמות תרבותיות דומיננטיות סביב הריון ופוריות. חקירה זו הביאה לאפשרויות מחדשות של הורות. המאמר דן בצדדים של המושג כוח מודרני, שתבע מישל פוקו בהתייחס לשיפוט נורמטיבי, ומפרט כיצד מפה לשיחות כישלון מציעה תשובה לכך.

עם קשיי הפוריות, שכללו את הטיפולים המתקדמים ביותר שהיו קיימים אז, כולל הפריות מבחנה, השפיעה רבות על חיי. היא הותירה היכרות אינטימית עם סבל, כאב, עצב, וייאוש המתחלף כל חודש בתקווה. בעקבות התנסות זו צברתי ידע אישי וגיליתי כישורים אישיים בעצמי ובזוגיות שלי, לצד כישורים חדשים שפיתחתי בהתמודדות זו, שפסגתם הייתה פיתוח עמדה של גאווה בעוברית הקטנה שלי, ששרדה לבסוף – אחת מתוך חמישה – והפכה לבתי! עמדה זו לא תאמה כלל את הנורמות החברתיות שהיו מקובלות באותה תקופה, שלא ראו בתינוק שנוצר שלא באופן טבעי סיבה לגאווה.

מאז עבדתי במשך השנים עם זוגות רבים שבאו להתייעץ איתי בקשר להשפעת בעיות הפוריות על חייהם. דרכי החשיבה והעבודה הנרטיביות, שהלכו והתחזקו בעבודתי בכלל, והפרקטיקה מפה לשיחות כישלון בפרט, הוסיפו כלים לעבודתי עם זוגות אלה.

מיקה ושי נאבקים בהשפעות קשיי פוריות

בני הזוג מיקה ושי (השמות בדויים) פנו אלי לטיפול השנה, לאחר טיפול זוגי קצר ומוצלח איתי לפני כחמש שנים. כשנכנסו לראשונה, התרשמתי מהכובד והעצב העמוקים השורים עליהם, אך זיהיתי בתוך כך גם קרבה ואהבה. לאחר

עשרה עד חמישה עשר אחוזים מן הזוגות מתמודדים עם קשיים בהבאת ילדים לעולם, ועם השפעת קשיי הפוריות והטיפולים בהם על חייהם (Ben-Yitzchak, 2008; Hewson, & Colagiury, Craig, & Yee, 1997). טיפולי פוריות הנמשכים תקופות ארוכות ללא הצלחה עלולים להביא להשפעות טראומתיות על היחסים. אולם רבות מן ההשפעות הכואבות הנגרמות על ידי קשיי הפוריות אינן נובעות מהצדדים הפיזיים של הניסיונות להרות, אלא קשורים לנורמות תרבותיות דומיננטיות לגבי אמהות, הורות ופוריות. במאמר זה אתאר את שיחותי הטיפוליות עם בני זוג הטרוסקסואלי שהתמודדו עם קשיי פוריות והשפעותיהם. העבודה איתם נעשתה בהשפעת רעיונות נרטיביים עם דגש מיוחד על שימוש במפה לשיחות כישלון (White, 2004). המאמר מדגים כיצד שימוש במפה לשיחות כישלון פתח לטריטוריות נשכחות של רעיונות וערכים מועדפים, שאפשרו שינויים בקבלת החלטות על ידי בני הזוג וכניסה של קבלה עצמית, שמחה ותקווה לחייהם.

ברמה האישית...

ההתעניינות המיוחדת שלי בעבודה טיפולית עם זוגות המתמודדים עם קשיי פוריות, החלה לפני 25 שנה בהתנסות האישית הממושכת שלי עם נושא זה. ההתמודדות שלי

רזי שחר היא פסיכולוגית חינוכית ומדריכה מוסמכת בטיפול משפחתי וזוגי. היא חברת סגל מכון ברקאי, המרכז לטיפול משפחתי, זוגי ופרטני, בית הספר לפסיכותרפיה נרטיבית בתל אביב. shachar.rs.razi@gmail.com

מאמר זה התפרסם באנגלית: Shachar, R. (2008). Using the 'failure conversation maps' with couples experiencing fertility problems. The International Journal of Narrative Therapy and Community Work. No 3. pp. 13-23. Dulwich Centre Publications, S. Australia

ההתאוששות מתארך והכוחות הנדרשים לכך פוחתים. לאחר הכישלון האחרון נדרשו לה חודשיים כדי להתאושש, ועדיין היא חשה דיכאון.

הם מגיעים למסקנה שאימצו נורמות אלו, בדבר הכרחיות היותם של ילדים "טבעיים" כמגדירים את זהותם כזוג, כמשפחה וכפרטים, בעיקר מאז שהם לא מצליחים לעמוד בנורמה זו. וככל שהם לא מצליחים - כך הם מנסים יותר ויותר

שי סיפר שגם אצלו הכישלונות בטיפול הפוריות יוצרים תחושת עצב גדולה. הוא לוקח זאת למקום מעשי של פתרונות חלופיים כגון תרומת ביצית או זרע, ואף אימוץ. אך הוא יודע שמיקה לא מסוגלת כיום לשקול חלופות כאלה. שאלתי את מיקה ואת שי, "למי אתם מספרים על התהליכים שאתם עוברים? ואיזו השפעה יש לכך עליכם?" בני הזוג סיפרו כי לסביבה הקרובה - המשפחה המורחבת והחברים - יש המון רצון טוב. אולם התגובות שמיקה מקבלת, שכן לחוב אנשים פונים אליה, הן בסגנון של: "בסוף תצליחו!... אל תוותרו!... אל תיכנסי לדיכאון, זה לא עוזר... תמיד אפשר לאמץ!" ואלו הן קלישאות שאינן עוזרות לה כלל. בעיניהן של אמה וחברותיה היא רואה כאב עליה ועל שי, והיא לא יכולה להכיל את הכאב של האנשים בסביבתה, שאוהבים אך מגבירים את תחושת הכאב והכישלון שלה.

מתחילים להשתמש במפה לשיחות כישלון

בשיחה השנייה, חשוב היה לי לברר עם מיקה ועם שי האם התחברתי לסוגיות שמשמעותיות להם. שאלתי אותם "מה דיבר ללבכם בשיחתנו הראשונה? מה לקחתם ממנה?" מיקה אמרה שלא הייתה ערה לכך שתחושת כישלון נרחבת כל כך נוצרה אצלה בעקבות טיפולי הפוריות הכושלים. היא מרגישה שהיא "נגמרת" בתהליך הזה ולא יכולה, אף לא רוצה, להמשיך אותו ללא סוף.

ראיתי בכך התחלה של סירוב להמשיך להיות נתונה להשפעות המוחצות שאותן תיארה, של קשיי הפוריות, ופתח לגישה אחרת. המשכתי ללמוד על הרהוריה של מיקה: היא חשבה על כך הרבה בין הפגישות, והבינה

חידוש הקשר התעדכנתי בחייהם, ואז שאלתי, "מה מטריד אתכם בתקופה זו בחיכם, שבגללו חזרתם לטיפול?" והם פרשו את סיפורם: הם יחד כעשר שנים. הזוגיות נהדרת. ההישגים מן הפרק הקודם של הטיפול נשמרים. הם משוחחים על הכול, תומכים זה בזה ומקבלים האחד את מגבלות האחר. הם מרוצים גם מההתפתחות האישית של כל אחד מהם.

אולם בארבע וחצי השנים האחרונות הם מנסים להביא ילד לעולם, ונכשלים. הם טופלו בשניים מבתי החולים הטובים בישראל. עברו 11 הפריות מבחנה, ואין התקדמות. הבדיקות הראו כי לשי ספירת זרע נמוכה, ולמיקה - בעיה של מוטציה גנטית שגורמת למוות העוברים כבר בעת חלוקת התאים הראשונית. הם ניסו שילוב של הפריית מבחנה עם בדיקת העוברים במבחנה, כדי לשלול את הפגמים גנטית וכך להגדיל את הסיכוי להתפתחות האחרים.

שיחה מחצינה על קשיי פוריות

מן הידע המקצועי והאישי שלי בתחום קשיי הפוריות למדתי כי קשיים אלו מחלחים לכל תחום בחיי בני זוג. הם חווים את הקשיים כטבועים בזהותם, והדבר מגביר את הסבל ומקשה על איתור פתחים לסיפורים מיטיבים יותר. חשבתי שחשוב שנברר יחד, בשיחה מחצינה, את ההשפעות השונות של טיפולי הפוריות, כדי לאפשר מרחב ביניהם כאנשים לבין קשיי הפוריות שעמם הם מתמודדים, וכדי לאתר פתחים לסיפורים מועדפים.

שאלתי, "כיצד טיפולי הפוריות משפיעים על חייכם ועל יחסים?" ומיקה תיארה השפעה נרחבת: הכישלונות בניסיונות ההפריה יצרו אצלה תחושה כללית של כישלון כאדם. היא כינתה את הסיפור הדומיננטי של חייה: "המצב של אין ילד", והסבירה ש"המצב של אין ילד" וכישלון ההפריה פוגעים בתחושת הנשיות שלה, בביטחון שלה בגופה ובדימוי העצמי שלה באופן כללי. הם מעוררים בה כעס על גופה, על החצוצרות ועל הרחם שלה ש"בגדו" בה ולא מתפקדים היטב כפי שציפתה.

מיקה הרגישה שעולמה סובב כיום סביב ה"אין ילד". כל חודש של טיפולי פוריות מתחיל בתקווה גדולה, המלווה בהזרקות הורמונים יומית, שאיבת ביציות בהרדמה, החזרת העוברים - שלב שבו התקווה מתרוממת לשחקים - ומתח עצום לקראת ההודעה על קליטת העובר או... קבלת המחזור, שפירושו כישלון נוסף. לאחר כל כישלון בהפריה, הוסיפה, נופלת עליה עצבות גדולה. מפעם לפעם זמן

אישה זרה, וזה יוצר בה זרות כלפי העובר. להרות מתרומת זרע מייצר אצלה תחושה דומה לבגידה בשי. ומה שמייצר את הקושי הגדול ביותר, הוא הידיעה שכיוון שהיא תעבור הריון ולידה, הם יכולים לרמות את הסביבה, ולתת רושם שזהו ילד ביולוגי שלהם, בעוד שהוא איננו לגמרי כזה. ומה יסבירו לילד כשיגדל? ימשיכו לרמות גם אותו? – יש פה מצב מבלבל ביותר.

חקירת הנורמות התרבותיות הדומיננטיות

אמרתי למיקה ולשי, "אני מבינה מדבריכם שקיימות נורמות השליטות בחברה, שגורמות לכם לחוש שאתם נכשלים בעמידה בדרישותיהן. אך אני רוצה לבקש שתסבירו ותרחיבו את המשפט שאמרה מיקה: 'לכאורה נוכל 'לעבוד' על החברה, שהילד הוא ביולוגי שלנו, כי יהיה הריון וכולם יראו'".

מיקה הסבירה שיש לה תחושה של חריגות ביחס לנורמות של אמהות, לידה והריון טבעי, המקובלות בחברה הישראלית. היא חשה שכאישה שאין לה ילד משלה, שלא הרתה, שאולי לא יהיה זה ילד ביולוגי שלהם לגמרי – יש פה חריגות גדולה מן הנורמות השליטות ושגם היא מסכימה להן.

הרהרתי לעצמי שחשוב להבין יותר מהן הנורמות החברתיות, שבדירוג בהן מיקה ושי חשים נכשלים. זאת, מתוך ההבנה שעליה כתב מייקל וייט (White, 2002) שניתן להתייחס לתחושות כישלון אישי וזוגי כסמן גם לכישלון של מערכות הכוח-המודרני. ואולי תחת הצללים של הכישלון, שוכנות טריטוריות אחרות של ערכים, שאיפות ויעדים בחיים שהם חשובים יותר למיקה ולשי.

ביקשתי ממיקה להרחיב על הנורמות שביחס אליהן הם חריגים, לדעתה.

מיקה הסבירה שלדעתה ישנה נורמה חברתית חזקה בישראל לגבי החשיבות של ילדים ואמהות. לא מקובל בארץ שלזוג אין ילדים, עד כי לבעל מותר לגרש את אשתו במצב כזה. זוג שעדיין אין לו ילדים נחשב זוג שלא השלים את ההגשמה שלו, וחברים והורים של זוג כזה עשויים להפעיל על בני הזוג לחץ עדין להשקיע הכול בלהרות ילד משלהם. שיחות סלון בקרב קבוצת נשים מגיעה לא אחת לתיאור חוויות הלידה, לקשיים בגידול הילדים או לסיפורי גאווה בהם. מיקה כבר מזמן לא מסוגלת לשבת בחברת נשים בסיטואציות כאלה. היא מרגישה כל כך נכשלת, לא שווה. באופן שבו היא מגדירה את עצמה כאם, כאישה, כמשפחה – היא ושי נכשלים. המחשבה על ילד מתרומת

שבחצי השנה הקרובה היא ושי יהיו חייבים להתחיל לשלב תרומות זרע או ביצית לטיפולי ההפריה, אם לא ימצאו עוברים נטולי פגם גנטי. אם גם התרומות לא יביאו להריון, לא תהיה ברירה והם יאלצו לשקול אימוץ. האלטרנטיבה, סיכמה מיקה בייאוש, היא להמשיך לתת לטיפולי הפוריות "לגמור" אותם. עם זאת, המחשבה על תרומות זרע או ביצית או אימוץ, קשה לה ביותר. היא חשה לכודה בין שתי חלופות בלתי אפשריות מבחינתה.

נראה היה לי שחשוב שמיקה, שי ואנוכי נבחן את הנורמות החברתיות הדומיננטיות שעומדות בבסיס תחושת הכישלון שלהם, ואת עמדתם ביחס לנורמות אלה, כדי לברר האם תחת הצללים של תחושת הכישלון הקשה נחבאות טריטוריות אחרות של חיים ותפיסות עולם. חלופיות, שעדיפים בעיניהם, ויפתחו חלופות מועדפות. שאלתי, "האם הייתם רוצים שנדבר היום על המשמעות של תרומות זרע ו/או ביצית ואימוץ עבורכם?" הם היו מעוניינים בשיחה ממין זה, ופיתחנו והתעמקנו עוד ביחס לאילו נורמות השליטות בחברה הישראלית שבה הם חיים, הם נכשלים, והאם זו הבחירה שלהם לחיות לפי נורמות אלו. שאלתי אותם, "האם יש לכם רעיונות אחרים כיצד לחיות את חייכם?"

מיקה הסבירה את תחושותיה ואת עמדתה ביחס לתרומות זרע, ביצית ואימוץ: ילד מאומץ הוא זר באופן מוחלט. לאיש אין ספק כי אינו ילדם הביולוגי. אימוץ אינו חריג כיום, ועם הדרכה מתאימה, הם יוכלו להסביר לסביבה ולילד את מצבו. אין לה ספק כי יאהבו אותו מאוד ובמידה שווה. למעשה, לאימוץ יש לה פחות התנגדות באופן יחסי, אף שלאימוץ יש מינוס ברור של היעדר קשר גנטי של הילד אליהם.

לגבי תרומת זרע או ביצית, המצב מורכב יותר עבורה. להרות ילד מתרומת ביצית מדגיש שהיא נושאת ילד של

מחאה כלפי נורמות דומיננטיות נוספות

מיקה נזכרה שכאשר היא ושי הכירו היא הייתה צעירה מאוד, כבת עשרים. כאשר החליטה להינשא לו, אמרה לה חברה: "השתגעת?! מי מתחתן בגיל כל כך צעיר?" מיקה זוכרת שלא התרגשה מהאמירה של חברתה. להפך: היא זוכרת שהייתה בטוחה בהחלטה להינשא לשי, ולא משנה אם מקובל להינשא בגיל צעיר או לא. היא אף נזכרה שכאשר היא שואלת את שי איך הם יתמודדו עם שאלות של הסביבה, עם ביקורות של הוריהם וחבריהם על צעדים שלהם בתחום טיפולי הפוריות, שי אומר לה: "אני שם קצוץ על כולם!" ועמדתו זו עוזרת לה מאוד להשתחרר משליטת הנורמות החברתיות השליטות.

חיך של תקווה התפשט על פניה של מיקה. היא אמרה שעכשיו היא חושבת שלהרות ילד מתרומת זרע או ביצית ייעשה יותר ויותר נפוץ, במיוחד ככל שהרעיון של "משפחה אחרת" לך ויתרחב. זוגות להט"בים תמיד יזדקקו לתרומת זרע או ביצית או אימוץ, כדי להפוך למשפחה עם ילדים. שאלתי אותם "האם הייתם רוצים שנמשיך לפתח נושא זה ונבחן מהם הערכים המועדפים עליכם בנושאי הורות ופוריות?" שניהם הסכימו שזה עדיף במקום להיות אומללים על שאינם עומדים בדרישות הנורמות השליטות, שגילו שאינם רוצים לציית להן.

קווי סיפור דומיננטיים וחבויים רחבים יותר

לפגישה הרביעית הגיעו מיקה ושי בפנים עגומות. מיקה אמרה ש"המצב רע", ואין לה כוח עוד לשאת את "הפיוז הקצר" של שי. שיערתי שאפיוזדה זו משקפת השתלטות מחודשת של סיפורים דומיננטיים ישנים, שזיהינו בטיפול הקודם וצמצמנו, וזו הזדמנות לבחון את הקשר שלהם עם השפעת הנורמות השליטות.

שאלתי את בני הזוג, "האם אתם רוצים לדבר על 'המצב הרע'?" ביקשתי לדעת אילו אירועים תרמו לתחושות הקשות כל כך. מיקה סיפרה על שתי מריבות שהתרחשו ביניהם במשך השבוע ותרמו לתחושה קשה של אי הבנה ואי הכלה הדדית. מיקה לא יכולה לשאת את "התוקפנות וההשפלה" באופן שבו שי דיבר אליה, ולשי קשה לשאת את "הדרמטיות והקיצונית" אצל מיקה בכל חיכוך.

ביקשתי, להכיר את הקולות האלה שמתארים את מיקה כ"דרמטית וקיצונית" ואת שי כ"בעל פיוז קצר ומשפיל". לאחר מכן ביררתי, עם שניהם, האם לצד קולות דומיננטיים אלה קיימים גם קולות אחרים, אף אם כרגע קטנים וחלשים.

זרע או ביצית עדיין חריג כיום, והיא חוששת מההשלכות החברתיות על הילד במצב כזה.

שאלתי את מיקה ואת שי, "האם חשוב לכם להתאים עצמכם לנורמות אלה? האם חשוב לכם לחיות לפי הזרם המרכזי שמתוות נורמות חברתיות אלה, ונורמות אחרות בכלל? או שהכפייה של נורמות אלה מעוררת בכם התנגדות?"

דירוג של אנשים דוחף אותם לצמצם את הפער בין מקומם הנמוך לבין הדירוג של "אדם מוצלח". במקרים רבים, מאמצים אלה מגבירים את תחושת הכישלון והסבל הקשור אליה

מיקה ושי אמרו שלא חשבו על כך בעבר באופן זה. הם לא היו ערים למידת היותם שבוים בהתוויה של נורמות חברתיות אלה. עכשיו הם מגיעים למסקנה שאימצו נורמות אלו, בדבר הכרחיות היותם של ילדים "טבעיים" כמגדירים את זהותם כזוג, כמשפחה וכפרטים, בעיקר מאז שהם לא מצליחים לעמוד בנורמה זו. וככל שהם לא מצליחים - כך הם מנסים יותר ויותר.

בנקודה זו ביררתי עם מיקה ועם שי, אילו פעולות הם עשו כדי להתאים עצמם לנורמות הללו, וכיצד מאמצים אלה השפיעו עליהם. הם סיפרו שבתחילה החליטו שלא ינוחו ולא ישקטו עד שיהיה להם ילד ביולוגי. לשם כך היו מוכנים לבצע את כל הבדיקות הנדרשות ואת כל טיפולי הפוריות הקיימים. הם גייסו את תמיכת משפחותיהם, וככל שהשקיעו יותר מאמצים, וחשו יותר מחויבים למטרה שהנורמות הציבו - כך חשו נכשלים יותר, שווים פחות, רחוקים מהשגת מטרתם, עצובים ומיואשים. התגובות המשתתפות, והעידוד של הסביבה, רק האדירו את ה"אמיתיות" של נורמות אלו, וגרמו להם לחוש נכשלים יותר.

בנקודה זו החל דיון בנקודות עקרוניות: עכשיו, כשהם מודעים לאחריות של הנורמות הדומיננטיות לתחושת הכישלון שלהם, האם ייתכן שגישתם האישית לנורמות אלה, ולנורמות בכלל, אינה של קונפורמיות אלא אחרת? הייתכן שהעמדות והערכים שהם מחשיבים כבונים את זהותם - שונים לגמרי? האם יכולים הם להיזכר באירוע של סירוב למדוד את חיהם בהתאם לנורמה חברתית שלטת?

הוסיף, שהוא במצב של קבלה מוחלטת. כל ילד יתקבל בברכה.

בירור הצד הרוחני בחייהם של מיקה ושי

המשכתי ושאלתי את מיקה, "לאילו רעיונות על החיים שחשובים לך, קשורים אירועים ונרטיבים חדשים אלו?" מיקה חשבה שיש כאן **שיעור**. היא הייתה ערה לכך שבעבר קיבלה כל מה שרצתה ובלי מאמץ מיוחד. אך להגשמת החלום הזה היא צריכה להתאמץ, והיא לומדת שלא כל דבר תקבל. מצב זה מלמד אותם לשחרר שליטה. כל השיעורים האלה הופכים אותם לאנשים טובים יותר. שי, לדעתה, הגיע לקבלה עצמית מלאה, והיא מעריכה ואוהבת אותו על כך עוד יותר!

נורמות דומיננטיות בחברה המערבית באשר להורות ופריון

החברה בישראל (כמו גם באיטליה, בארצות הברית ועוד) מקדשת את התא המשפחתי: כילדים מלמדים אותנו שכשנגדל נתחתן ונוליד ילדים. התפקידים המגדריים מעוצבים סביב גידול ילדים. האמהות נחשבת להגשמה האולטימטיבית של האישה. זוגות הטרוסקסואלים, ובייחוד הנשים, הבוחרים לא להוליד ילדים, נחשבים חריגים ואנוכיים. הפוריות מובנת מאליה. מגדלים אותנו להאמין, שכאשר נגדל ונהיה מוכנים לכך - נהיה מסוגלים להביא ילדים לעולם, וכי כך ראוי (Atwood & Dobkin 1992; Whiteford & Gonzalez 1995; in Hewson et al., 1997).

כאשר זוג בתרבות זו נתקל בקשיים בהבאת ילד לעולם, לנורמות אלו עלולות להיות תוצאות הרסניות, ההולכות וגוברות עם הזמן: גובר הרצון והמאמצים לציית לאותן נורמות, כל כישלון כביכול יוצר תחושת

חוסר התאמה, תסכול, עצב, אשמה, בושה, מתח ודיכאון. נוצר "אפקט של כדור שלג". המחשבה כי מתח מטרפד את הצלחת ההפריות מגבירה את החרדה. התערבויות מרגיעות כביכול של הסביבה, אף מתוך רצון טוב, יוצרות

מיקה דיברה על קול נוסף, המכוון אותה להתייחס למצבי חיכוך עם שי מתוך "עמדה של פרופורציות", ואז פגיעות פוחתת וראייתה נעשית מתונה ומכילה יותר. שי דיבר על קול אחר האומר לו במצבים כאלה: "חשוב מי עומד לפניך, זו האישה שאתה אוהב!" הוא קרא לקול הזה: "הקול של הסובלנות". מרגע שקולות אחרים הועלו לפני השטח, השתנתה האווירה בין שי ומיקה: המתח פחת, החלו חיוכים ומבטי אהבה. מיקה ושי סיכמו פגישה זו ואמרו שהם חושבים שהקולות של "פרופורציות" ו"סובלנות" קשורים לגישה החדשה שלהם כלפי נושא הפוריות, במקום הגישה הנורמטיבית, שהגבירה אצלם את הקולות של "חוסר סובלנות" ושל "דרמטיות וקיצוניות".

בירור הקולות של "פרופורציות" ו"סובלנות" בהתייחס לפוריות

לפגישה הבאה הגיעו מיקה ושי יותר נינוחים. שוחחנו על הקשר בין הקולות של "פרופורציות" ו"סובלנות" לבין הגישה החדשה שלהם לנושא הפוריות והולדת ילדים.

מיקה חשבה על כך הרבה לאחרונה. לדעתה, מרכיב מרכזי בכיוון החדש הוא "שחרור ממטרות שהוצבו בנוקשות", כגון: "חייבים ילד ביולוגי" - אחרת נחשבים כישלון בעיני החברה". ההיצמדות לאותן מטרות שמייצרות הנורמות השליטות בנוקשות היא שגרמה לתחושת כישלון, הורידה את הדימוי הנשי ויצרה דיכאון. כעת היא רוצה לשחרר את

ההיצמדות הנוקשה לנורמה של "רק ילד ביולוגי" ולהחליף אותה בעמדה המועדפת: "כל ילד יתקבל בברכה: מתרומת זרע, מתרומת ביצית, או מאימוץ". לפתע יכלה לראות בדמיונה שבסוף השנה יהיה להם ילד, איזשהו, ולחוש התרגשות והתחלה של שמחה!

מיקה חותרת למצב שבו פעולותיהם ליצירת הילד ייעשו מתוך עמדה של קבלה של המצב ושל עצמם. כלומר,

ייתכן שלא יהיה להם ילד גנטי של שניהם, ייתכן שיהיה ילד מתרומת ביצית או מתרומת זרע או שניהם, או שיהיה ילד מאומץ. היא עדיין איננה במצב של קבלה מלאה, אך היא חשה שהתהליך החל ושהיא בדרך לשם. לשאלתי, שי

ברפואה הישראלית הן מן המובילות בעולם. ולראיה, ישראל היא היחידה בעולם שבה המדינה, דרך קופות החולים, מממנת טיפולי פוריות והפריות מבחנה.

מדוע נורמות חברתיות אלה דומיננטיות וטוטליות כל כך בתרבות הישראלית? ניתן להעלות השערות שונות לכך. ד"ר אדטו סבורה כי החברה בישראל היא עדיין חברה מוקפת אויבים הנמצאית בסכנת מלחמה והשמדה מתמדת. במודעות של הורים ישנה הידיעה שילדים יכולים להיהרג, ולכן אסור להישאר עם ילד אחד. מחקרים על אודות השואה, מתארים שאחד ממנגנוני ההישרדות כנגד חוסר האונים ואימת המוות שנחוו בשואה, מכוונת ליצירה מרובה של חיים (Wardi, 1990).

אחת המצוות הראשונות מן התורה היא מצוות "פרו ורבו". היא היוותה נר לרגלי היהודים בגולה, שבמשך מאות שנים סכנת השמדה ריחפה עליהם, ועדיין מהווה מצווה חשובה בקרב האוכלוסייה הדתית. זוהי התרבות שבה חיים מיקה ושי ושממנה בהכרח הושפעו.

הכוח המודרני ומפה לשיחות כישלון

עבודתי עם מיקה ושי הושפעה רבות מן הרעיונות ומדרכי העבודה הנרטיביות שיחות מחצינות, שיחות של עריכה מחדש ובעיקר מפות לשיחות כישלון (White, 2004, 2007). וייט (White, 2004, 2007) מתאר כי אחת הבעיות שבהן מתעניין היא התחושה של כישלון אישי. כלומר, פעולות המשפיעות על הזהות של אנשים ומבנות אותה ככישלון: כישלון בלייצר חיים בהתאם לנורמות המוערכות בחברה ביחס למהו אדם "מוצלח". וייט ניזון מכתביו של הפילוסוף מישל פוקו (Foucault, 1973, 1979), את המנחה את מערכות הכוח המודרניות. בהתאם למחקריו, קיים מנגנון מובחן של כוח, המאפשר למערכות השלטון יצירת פיקוח חברתי, תוך גיוס השתתפות אקטיבית של אנשים בעיצוב חייהם, מערכות היחסים שלהם והזהויות שלהם בהתאם לנורמות חברתיות מובנות, דרך האמצעי של שיפוט נורמטיבי (Normalizing Judgment). השיפוט הנורמטיבי של חיי אנשים נוצר דרך יצירת רצפים, טבלאות, וסולמות לדירוג כל תפקוד אנושי. רבים מרצפי הערכה אלה פותחו על ידי דיסציפלינות מקצועיות והוגבלו אמנם בחוקים, אך השימוש בהם השתרש בתרבות הפופולרית. דירוג של אנשים דוחף אותם לצמצם את הפער בין מקומם הנמוך לבין הדירוג של "אדם מוצלח". במקרים רבים, מאמצים אלה מגבירים את

את אפקט "זכוכית המגדלת", שדרכה מתבוננים בני הזוג בניסיונותיהם להרות, וכל הרגשות הקשורים בכך מועצמים. נוצר דיכאון, המתח מתעצם, החיים מתרכזים בטיפולי הפוריות והצלחתם, ואלה מגדירים את זהות הזוג ואת בני הזוג גם כפרטים, גם בעיני עצמם (Hewson et al., 1997).

נורמות חברתיות דומיננטיות בישראל לגבי פוריות, לידה והורות

ההתייחסות התרבותית בישראל ללידת ילדים ולאמהות, היא שמרנית וטוטלית. רוב הישראלים יאמרו שמשפחה שלמה רק כשיש לה ילדים. אישה לא הגשימה את ייעודה אם לא ילדה לפחות פעם אחת. מעטות בישראל הנשים הבוחרות לא ללדת. במקורות היהודיים יש תימוכין לנורמות אלו: לפי ההלכה, גבר רשאי לגרש את אשתו אם אינה יכולה להביא ילדים.

בני זוג שהביאו לעולם ילדים רבים, מקבלים כבוד והערכה אף מרשויות הרוחה בישראל: הם מכונים "משפחות ברוכות ילדים" ומקבלים הקלות רבות בחסות החוק מבחינה כלכלית.

ד"ר רחל אדטו, רופאת ילדים בכירה ויועצת שר הבריאות לענייני נשים, דיברה בזמנה על נושאים אלה כאשר רואיינה על ידי העיתונאי דב אלבוים (Adato, 2007). בראיון היא הביאה ציטוטים מהמקורות המעידים על חשיבות הילודה בנורמות של עם ישראל בתקופת התנ"ך: שרה, אשת אברהם אבינו, שהייתה עקרה שנים רבות, נתנה לבעלה את שפחתה הגר, שתלד לו בנים במקומה. לדברי אדטו, זהו סיפור ראשון על סוג של פונדקאות. אדטו מדווחת כי עקב כך, ההתפתחויות של תחום זה

חבריהם וילדי החברים. בניגוד לעבר, מיקה הייתה במצב רוח טוב, לא קינאה בחברים על שיש להם ילדים וחשה שמחה עם מה שיש לה בחייה. התחושה, לדבריה, הייתה נפלאה!

מיקה סיפרה, שנמאס לה מהגישה הקורבנית ומתחושת המסכנות. היא החליטה להוציא אותן מחייה. שי תמיד אמר לה שיש הבדל בין להתמודד עם המצב לבין לקבל אותו, שזו דרגה גבוהה יותר. עכשיו היא מתחילה לקבל את המצב שייטכן שלא יהיה להם ילד ביולוגי, "שיחייך את החיוך שלה ויהיו לו העיניים הטובות של שי".

שינויים אלה התבטאו במפגש עם חברתה הטובה שהרתה, שבו לא חשה קנאה. היא יכלה לשמוח בשמחת חברתה ולהכיל את חששותיה לגבי ההריון. זו הפעם הראשונה שחשה שיש מקום לשני סיפורים שונים במקביל: שלה

תחושת הכישלון והסבל הקשור אליה (White, 2002). אולם תחושה זו של כישלון אישי עשויה להוות דוגמה לכישלון הכוח המודרני עצמו, הדורש מאנשים להתאים את עצמם לנורמות השליטות בתרבותם, טוען וייט (2004). המשמעות של הבנה זו לטיפול, לפי וייט, היא שכאשר אנשים מציגים את פעולותיהם ככישלון, אם מדובר בכישלון בעילות הכוח המודרני, נפתחת אפשרות להתייחס לאותן פעולות כהתנגדות של אנשים להשפעת הכוח המודרני. ובכך, אפשר להתייחס לתחושת הכישלון כפתח למסע-מחקר לטריטוריות אחרות בחייהם, הכוללות זהויות שהאנשים מעדיפים. כלומר, תחת הצללים של דרך חיים הנחווית על ידי האדם ככישלון, קיימים תחומי ידע אישיים, זהויות מועדפות וצורות חשיבה אחרות, שלא היו יכולות להיווצר תחת הנורמות השליטות בתרבות העכשווית, המועדפות על ידי האדם. וייט פיתח מפת-חקירה בת 8 שלבים. המפה מאפשרת זהויות התנגדויות של אנשים לדרישות הכוח המודרני, יצירת תיאור עשיר של אופני חיים ומחשבה שאינם תואמים את דרישות התרבות, ובמה לעריכה מחודשת של זהויות מועדפות על האדם (לפירוט המפה ראו: White, 2002, chap. 5).

רעיונות אלה, ו"מפת כישלון" הנחו אותי כאשר חקרתי, יחד עם שי ועם מיקה, את תחושת הכישלון שלהם בניסיונם להתאים לנורמות השליטות בתרבות הישראלית בתחומים של פוריות והורות.

המשך התפתחות בשיחות הטיפוליות

ושל חברתה. שי נזכר כיצד הרגישו כשהתחלנו את המפגשים, וכמה מפלס העצבות ירד.

בפגישות הבאות סיפרה מיקה שהם ממשיכים בתוכנית. היא חשה אנרגטית יותר והצליחה להרחיב את חייה מבחינה מקצועית. מיקה שיתפה בהסתכלות החדשה שמתפתחת אצלה על התקופה הארוכה של טיפולי ההפריה, שעד כה נתפסה כתקופה חשוכה ומדכאת. היא רואה עכשיו שבתהליך הם למדו להכיר עוד דקויות זה בזה, והיכרות זו הביאה ליותר קבלה והכלה האחד את דפוסי ההתמודדות עם קושי של השני, והגברת תחושת החוזק הזוגי והביטחון באהבתם המשותפת. כך, למשל, בניסיונות ההפריה הראשונים, לאחר כל כישלון מיקה הייתה "מתרסקת" ומגיבה בדיכאון ובכי רב. היא הייתה כועסת על תגובתו השקולה של שי, שנתפסה בעיניה כאדישות. לאחר כשלושה שבועות, כשמיקה הייתה "מתאוששת",

בפגישות הבאות הלכו והתחזקו העמדות החדשות של מיקה ושל שי, בהן בחרו מתוך החופש שנוצר בתהליך בחינת הנורמות שמהן הושפעו. הם החליטו להפסיק את ניסיונות ההפריה האינסופיים, ועברו לתוכנית הכוללת ניסיון אחד נוסף, שאחריו יערכו ניסיונות הפריה עם תרומת זרע או ביצית, שאם לא יועילו – יפנו לרשויות לאימוץ. הם הגדירו זאת כתהליך שבסופו יהיה להם ילד, ולא משנה מאיזה מקור. בכך הוציאו מן המשוואה את אי הוודאות, וחלק גדול מהתסכול וחוסר האונים.

במהלך טיפול ההפריה האחרון התמודדו מיקה ושי בדרך שונה מבעבר: הטיפולים ההורמונליים השפיעו על מיקה הרבה פחות מבעבר. היא שמרה על מצב רוח אופטימי, עם שתי "נחיתות" בלבד, שמהן הוציאה את עצמה במהירות. בנוסף, החליטה שנמאס לה שה"אין ילד" שולט בחייה. מעתה, כמו מודעה שראתה באיטליה, "החיים הם עכשיו!" השינוי בגישתה התבטא ביום ההולדת של שי, שנחגג עם

ילד מתרומה, או ילד מאומץ – בסוף השנה יהיה להם ילד. ובתהליך זה הם מחזירים לעצמם את חייהם, את השמחה, את הפרופורציות, את הסובלנות ואת ההכלה ההדדית, ומחזקים את אהבתם ואת עוצמת זוגיותם להתמודד עם כל מה שחייהם יביאו.

הרהורים

העבודה עם מיקה ועם שי הותירה אותי עם אופטימיות גדולה ואמונה מחודשת ברוח האדם. יכולתם של זוגות למצוא ערכים המועדפים עליהם ולהשתחרר מהשפעת השיפוט הנורמטיבי, שיוצר לעתים כאב וייאוש, מעודדת מאוד. אני מקווה שתיאור עבודתנו המשותפת מהווה תרומה מועילה לזוגות המתמודדים עם קשיים דומים ולמטפלים העובדים איתם למציאת תקווה חדשה.

שי היה שוקע בדיכאון, ולמיקה היה קשה להיות איתו בדיכאון לשם תמיכה. בהדרגה, שניהם למדו כי יש להם סוגי תגובות וקצב תגובה שונים. לא מצופה ממיקה לחזור לדיכאון כדי לתמוך בשי, והיא יכולה כעת להכיל את כאבו מתוך עמדה של חוזק ואופטימיות.

שי ראה תהליך של העצמה בזוגיות שלהם, "אם כי לא היה ממליץ על דרך כזו", אמר בהומור. בזכות תהליך ההפריות הקשה הם עברו תהליך העצמה זה באופן דחוס ומהיר. הוא כינה זאת "שנת כלב", לציין שבע שנות התפתחות של אדם שנדחסות אצל כלבים לשנה אחת.

השיחות הטיפוליות עם מיקה ושי נמשכות. אלוהה אותם בכל תוכנית שיבחרו, ככל שירצו. אתרגש איתם מההתפתחויות החיוביות שמתרחשות בחייהם כתוצאה מהבחירה בדרך ובערכים החדשים שיכוונו את חייהם. וכפי שבני הזוג אמרו: בין אם יהיה ילד ביולוגי,

מקורות

1. בלובשטיין, ר' (1958). "עקרה". שירת רחל. תל אביב: דבר. עמ' 92.
2. Adato, R. (2007). Fertility and social attitudes in Israel. Television broadcast, Rashut Hashidur, November 15th, Israeli Television, Channel One.
3. Ben-Yitzchak, S. (2008). Psychological issues concerning infertility. Retrieved 24th September from <http://www.tapuz.co.il/tapuzforum/main/articles>.
4. Hewson D., Colagiury, J., Craig, S., & Yee, L. (1997). Narratives of infertility: Reclaiming a fertile lifestyle. *Gecko: a journal of deconstruction and narrative ideas in therapeutic practice*, (3), 5-26.
5. Wardi, D. (1990). Memorial candles, Keter Publications. Israel.
6. White, M. (2002). Addressing personal failure. *International journal of narrative therapy and community work*, 3:33-76.
7. White, M. (2004). Narrative practice & exotic lives: resurrecting diversity in everyday life (chapter 5), pp.149-232. Adelaide: Dulwich Centre Publications.
8. White, M. (2007). *Maps of narrative practice*. W.W. Norton. N.Y.